

В. Попик, член-кореспондент НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського:

«Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України.»

В умовах утвердження суспільства знань особливого значення для науково-технічного, економічного, суспільно-політичного та культурного піднесення України набуває консолідація цілісного, наповненого значущим змістом, конкурентного на міжнародній арені національного науково-інформаційного простору. Він являє собою комплексний, багатокomпонентний феномен, сукупність інформаційних ресурсів, технологій, інформаційних зв'язків, інфраструктур, є середовищем інформаційних комунікацій, інтеграції, опрацювання й поширення одержаних у результаті досліджень наукових даних, освоєння зарубіжної наукової інформації, обміну новими знаннями, обговорення завдань і перспектив наукових досліджень, питань організації наукового пошуку, координації дослідницьких зусиль, творчої взаємодії наукових колективів і окремих спеціалістів, підтримки інтелектуальних змагань професійних наукових співтовариств, пропаганди результатів, які можуть бути впроваджені у практику. Досягнувши, адекватного вимогам сьогодення, рівня розвитку, національний науково-інформаційний простір здатний виступати потужним інструментом забезпечення поступу науки, освіти, культури, піднесення інтелектуального, науково-технічного й економічного потенціалу, захисту національних пріоритетів, протидії зовнішній науково-технічній і економічній експансії. Його формування та функціонування забезпечують у сукупності численні й досить різноманітні складові: бібліотеки як провідні центри соціальних комунікацій, інтеграції й поширення наукової інформації; спеціалізовані інформаційні системи, зокрема, науково-організаційного спрямування, що підтримуються академіями наук, міністерствами й відомствами, університетами, регіональними владними структурами; наукова періодика, друкована й електронна; бібліографічні, реферативні, наукометричні бази, ресурси нормативної і патентно-ліцензійної інформації, документні фонди, створені центрами науково-технічної інформації та безпосередньо науково-дослідними установами; нарешті – численні недержавні інформаційні осередки, а також розбудовувані науковим співтовариством сайти наукових і освітянських товариств, сегменти соціальних мереж та блогосфери.

Провідним інтегруючим елементом національного науково-інформаційного простору, що формується на наших очах, є і, на переконання

більшості фахівців, залишаються бібліотеки, насамперед, спеціалізовані, наукові. Однак, вже не у своєму традиційному образі книгозбірень, а як провідники інноваційної соціокомунікаційної діяльності – центри інтелектуального доступу до ресурсів наукової інформації, медіатеки, що забезпечують інтеграцію, систематизацію й поширення наукової інформації на всіх видах носіїв.

<...> Вітчизняні спеціалісти усвідомлюють, що досягнення високого рівня інтеграції національного бібліотечно-інформаційного простору, не говорячи вже про науково-інформаційний простір з усіма його складовими, що виходять за межі бібліотек, пов'язане з необхідністю подолання міжвідомчих бар'єрів, всебічного розвитку корпоративної співпраці бібліотек із залученням до неї недержавних центрів та асоціацій, які працюють у інформаційній сфері. Ці проблеми впродовж останніх років активно обговорюються бібліотечною громадськістю у фахових виданнях (Т. І. Вилегжаніна ¹), на конференціях ². Тим не менш, в Україні сьогодні існує більше десятка окремих відомчих бібліотечних мереж, причому співпраця між ними фактично є можливою лише на основі згоди й порозуміння між окремими установами. За таких умов питання про налагодження спільної роботи бібліотек з позабібліотечними інформаційними центрами на рівні владних структур взагалі не порушується.

Як великий недолік дослідниками відзначається відсутність в Україні координаційного, методичного та консультаційного центру з питань корпоративної діяльності навіть самих лише бібліотек, брак системних підходів до формування бібліотечно-інформаційних об'єднань на різних рівнях, вироблення гнучких механізмів управління процесами комунікаційної взаємодії, які б давали змогу впроваджувати нові моделі, напрями та засоби інтеграції (Т. Колеснікова ³). Зазначене, зрозуміло, суттєво стримує розвиток співробітництва в інформаційно-бібліотечній сфері, зокрема, ускладнює перехід до корпоративної каталогізації, створення корпоративних ресурсів повнотекстових документів та єдиної системи дистанційного обслуговування наукових установ і науковців, розгортання

---

¹ Вилегжаніна Т. Кооперація як засіб успішного функціонування бібліотек в інформаційному середовищі // Бібл. планета. – 2013. – № 4. – С. 4–6.

² Короленківські читання 2012 : Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі: матеріали XV всеукр. наук.-практ. конф., (м. Харків, 11 жовт. 2012 р.) / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. – Харків, 2013. – 286 с.

³ Колеснікова Т. Бібліотечні міфи інформаційного суспільства // Освіта регіону. – 2009. – № 4. – С. 163.

цільового інформаційного забезпечення пріоритетних напрямів наукових досліджень та освітянської роботи.

За таких несприятливих умов, зокрема, скрутного економічного становища, в якому опинилися спеціалізовані наукові бібліотеки, наростає взаємний пошук ними, разом з інформаційними центрами, науковими установами, вишами, як найбільш заінтересованими учасниками науково-інформаційних комунікацій, оптимальних, з погляду інформаційної і економічної ефективності, алгоритмів ефективної корпоративної співпраці, формування національного науково-інформаційного простору шляхом інтеграції та кооперації їх зусиль.

Певні напрацювання у цьому напрямі вже є, насамперед, у обласних та спеціалізованих університетських бібліотек. Від самого початку ХХІ ст. бібліотечні теоретики і практики жваво обговорюють назрілі завдання формування в Україні бібліотечних консорціумів (Т. О. Ярошенко⁴, Ю. М. Половинчак⁵ та ін.), подібних до тих, що вже впродовж кількох десятиліть функціонують на Заході і багато у чому визначають передові рубежі бібліотечно-інформаційної справи. Обмеженість фінансових і технічних можливостей українських бібліотек, а головне – існування численних міжвідомчих та нормативно-правових перепон суттєво звузили діапазон означеної проблематики до меж «реально можливого», насамперед, практичних проектів об'єднання зусиль бібліотек стосовно закупівлі доступу до зарубіжних баз наукової інформації. Найбільш помітним досягненням у цьому плані стала співпраця низки університетських бібліотек з асоціацією «Інформатіо-Консорціум» та започаткування у 2009 р. міжуніверситетського освітнього проекту «UkrELib: Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України»⁶. Водночас запрацювали й окремі консорціуми, засновані публічними бібліотеками, наприклад, «Історична Волинь». Вони дають змогу кооперувати зусилля з музеями й архівами щодо створення корпоративних каталогів та повнотекстових баз даних історико-культурного характеру. Значним успіхом у справі інтеграції зусиль бібліотек та наукових установ, закладів культури, видавництв, редакцій періодичних видань є

---

⁴ Ярошенко Т. Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку // Бібл. форум України. – № 4. – 2006. – С. 7–11.

⁵ Половинчак Ю. Бібліотечні консорціуми – перспектива ХХІ століття: світовий досвід та вітчизняні реалії // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 51–62.

⁶ Ярошенко Т. Проект «Електронна бібліотека»: центри знань в університетах України – інновації через співробітництво // Бібл. вісн. – 2009. – № 3. – С. 3–5.

розбудова, починаючи з 2011 р., електронної бібліотеки «Культура України», започаткованої Національною парламентською бібліотекою України⁷.

Добровільна інтеграція зусиль є цілком природною для всього світового наукового й бібліотечного співтовариства. В умовах нинішньої інформаційної революції вона має спрямовуватися в Україні не лише і не стільки на економію ресурсів бібліотек та інформаційних центрів, усунення дублювання технологічних інформаційних процесів (на чому здебільшого акцентують увагу практики бібліотечної справи), скільки на раціоналізацію зусиль і досягнення більш високого рівня інформаційного забезпечення сфер науки, освіти й культури. Саме на це орієнтує академічні та університетські бібліотеки рішення Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень, прийняте у грудні 2014 р. Функції організатора й методичного центру співпраці з питань модернізації науково-інформаційної сфери покладені на робочу групу, створену на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського під патронатом Інформаційно-бібліотечної ради НАН України.

Розбудова спільними зусиллями установ НАН України, галузевих національних академій, провідних вищих навчальних закладів єдиної потужної розподіленої інформаційної системи покликана забезпечити як широкий обмін науковою інформацією всередині країни, доступ українських дослідників до зарубіжних інформаційних ресурсів, так і дієве входження вітчизняної науки й освіти у світовий науково-інформаційний простір, належне представлення у ньому досягнень української науки, друкованих і електронних наукових видань, публікацій і персоналій наших вчених. Йдеться, зокрема, про формування єдиної навігаційної системи по різних видах розподілених ресурсів, створених як бібліотеками, так і науковими установами, навчальними закладами, установами культури, інформаційними центрами різних форм власності, громадськими організаціями вчених і освітян; упровадження інтелектуального пошуку Веб-3; розбудову електронних науково-інформаційних ресурсів відкритого та організованого на корпоративних засадах доступу, зокрема: електронних бібліотек, баз даних, електронних архівів, репозитаріїв наукових видань з урахуванням секторального розподілу повноважень; створення віртуальних читальних залів та дистанційного обслуговування, цільового інформування наукових установ, освітніх закладів, окремих вчених відповідно до їх інформаційних запитів, пов'язаних з виконанням дослідницьких завдань.

---

⁷ Вилегжаніна Т. Кооперація як засіб успішного функціонування бібліотек в інформаційному середовищі // Бібл. планета. – 2013. – № 4. – С. 4–5.

Конкретні напрями, організаційно-технічні форми і завдання такої роботи не можуть бути у готовому вигляді визначені «згори». Їх належить напрацювати самим учасникам наукових комунікацій, але бажано за дієвої підтримки заінтересованих міністерств і відомств, наукового та інформаційно-бібліотечного фахового співтовариства.

З урахуванням вже нагромадженого в Україні досвіду корпоративної каталогізації у бібліотечній сфері (Т. Б. Павленко ⁸), а також здобутків зарубіжних країн, цілком очевидно, що формування зведених електронних каталогів бібліотек, підпорядкованих різним відомствам, а тим більше – розбудова загальнонаціональної системи розподілених електронних ресурсів різних видів, потребуватиме чималих організаційних зусиль, ґрунтовного нормативно-правового, методичного та технологічного забезпечення. Справа матиме успіх лише за умови вироблення головними учасниками таких проектів певних, прийнятних для всіх, конвенційних узгоджень щодо раціонального поділу праці і спільного використання її результатів, закріплених відповідними регламентуючими документами – інструкціями й методичними рекомендаціями, чіткої постановки завдань, визначення взаємних обов'язків, узгодження планів робіт, порядку і термінів їх виконання, неухильного дотримання технологій і регламентів, створення системи оперативного вирішення проблемних і спірних питань. Як справедливо зазначає Г. В. Шемаєва, пріоритетним у цій справі може стати не стільки накопичення ресурсів у одному місці, скільки захист інформації, правове врегулювання відносин між виробниками, постачальниками та користувачами електронних ресурсів; координація й кооперація щодо їх придбання, створення, зберігання і спільного використання ⁹. При цьому, безперечно, додатковим чинником складності виступатиме відсутність в українських бібліотек єдиної системи засобів автоматизації (АБІС), але в принципі ця проблема, з технічного погляду, може бути вирішена за рахунок застосування вже існуючих програмних «надбудов».

Формування в Україні сучасного електронного національного наукового інформаційного простору важливе не лише для забезпечення потреб наукових досліджень та навчання. Воно є нагальним завданням і в контексті зміцнення інтелектуальної незалежності України, інтенсифікації

---

⁸ Павленко Т. Б. Зведений електронний каталог медичних бібліотек України: погляд учасника проекту // Репозитарій Харківського національного медичного університета. – Режим доступу: <http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/526/1/%D0%97%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%95%D0%9A.pdf>.

⁹ Шемаєва Г. Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек // Бібл. вісн. – 2012. – № 3. – С. 5.

інформаційних обмінів між дослідницьким сектором і потенційними споживачами наукової продукції та технологічних розробок, як необхідних умов здійснення модернізації всіх сфер життя, виходу країни на шляхи динамічного інноваційного поступу, розбудови сегментів високотехнологічного суспільства знань, інтеграції нашої держави у світовий науково-інформаційний та культурний простір» ***(Попик В. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 3. – С. 3, 8–9).***